

Inštorisová, Dagmar

Postava M.R. Štefánika v slovenskej a českej dramatickej tvorbe

In: *Myšlenkové toposy literatury v česko-slovenských souvislostech : (minulost a současnost)*. Pospíšil, Ivo (editor); Zelenková, Anna (editor). Vydání první Brno: Tribun EU, 2014, pp. 219-228

ISBN 978-80-263-0738-9

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.81565>

Access Date: 12. 03. 2025

Version: 20250223

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

POSTAVA M. R. ŠTEFÁNÍKA V SLOVENSKEJ A ČESKEJ DRAMATICKEJ TVORBE

Dagmar Inštorisová (Bratislava)

Kľúčové slová

Milan Rastislav Štefánik, postava a jej hlavné znaky, slovenská dramatická tvorba, česká dramatická tvorba

Abstrakt

Štúdiá *Postava M. R. Štefánika v slovenskej a českej dramatickej tvorbe* sa zaoberá analýzou dostupných hier, v ktorých hlavnú postavu predstavuje Milan Rastislav Štefánik. Na príkladoch zo slovenských a českých divadelných hier charakterizuje dramatickú postavu M. R. Štefánika, jej hlavné znaky. Zaoberá sa tak súčasnými hrami, ako aj hrami, ktoré vznikali po jeho úmrtí. Analýza sa týka nielen činoherných dramatických textov, ale aj dramatických útvarov, ktoré majú predovšetkým výchovný a adoračný charakter a ktoré sa využívali hlavne v školskom prostredí a počas slávností na počesť M. R. Štefánika.

Key words

Milan Rastislav Štefánik, figure and its main features, Slovak drama, Czech drama

Abstract

The study *Milan Rastislav Štefánik in the Slovak and Czech Drama Creation* deals with the analysis of the plays in which M. R. Štefánik is the main character. Based on examples from Slovak and Czech plays it characterises him as a drama character. It focuses both on contemporary drama as well as the plays which emerged after his death. The analysis focuses on performance and drama texts mainly of an ellegeic and educational character which were used mainly in a school environment and during celebrations in his honour.

Postava Milana Rastislava Štefánika je slovenskej a českej dramatickej a divadelnej tvorbe prítomná odlišne. Javiskám patrila jeho osobnosť síce predovšetkým na Slovensku, a to pomerne mohutne prvé desaťročie po jeho tragickom skone, dramatickej tvorbe s témou jeho osobnosti sa po jeho úmrtí pomerne bohato venovali aj českí dramatici a dramatičky, nielen slovenskí. Niektorí z nich dokonca publikovali svoje dramatické útvary aj na Slovensku – ako napr. Růžena Blahoutová-Pospíšilová, Alojz Zbavitel a i. V súčasnosti, samozrejme, dominuje slovenská inscenačná, ako aj dramatická tvorba.

Dramatická tvorba v období prvej Československej republiky a prvého slovenského štátu

O prvých hrách, scénkach a iných dramatických útvaroch a inscenáciách, ktoré boli venované predčasnému skonu Milana Rastislava Štefánika, hovorí veľmi podrobne vo svojej monografii *Milan Rastislav Štefánik v blavách a v srdciach. Fenomén národného hrdinu v historickej pamäti* (2011) Peter Macho, a to predovšetkým v spojitosti s organizáciou rôznych benefičných predstavení v Trnave. Ich výťažok bol venovaný stavbe pomníka na jeho počesť, ktorý bol postavený v Trnave v roku 1924 i na Bradle (1924 – 1928).¹ Hlavnými organizátormi divadelných predstavení boli „... spolky a školy...“² ktoré tiež pre túto príležitosť usporadúvali verejné zbierky na večierkoch či plesoch.³

Medzi hlavných organizátorov či iniciátorov rôznych osláv na Štefánikovu počesť v Trnave patril aj vtedajší významný slovenský

---

¹ Porov. Macho, Peter: *Milan Rastislav Štefánik v blavách a v srdciach. Fenomén národného hrdinu v historickej pamäti*. Bratislava: Historický ústav SAV 2011, s. 75 a i.

² Ibidem, s. 88.

³ Ibidem.

ochotnícky divadelník, spisovateľ a vydavateľ aj divadelných hier – Trnavčan Ferko Urbánek,⁴ ktorý dokonca v rámci svojej vydavateľskej činnosti vydal niekoľko životopisných hier o Štefánikovi a sám ho spomínal aj vo svojich hrách – *Hriešnica* (1930) a *Za slobodu* (1934). *Za slobodu* je dramatický fragment s témou legionárstva a bol súčasťou slávnostného programu v roku 1922. Išlo o Slávnostnú spomienku na výročie Štefánikovej tragickej smrti, ktorú Urbánek spoluorganizoval ako predseda Slovenskej národnej jednoty a súčasťou predstavenia bol aj živý obraz.⁵ Jedna z hier, ktoré vydal Urbánek na počesť M. R. Štefánika, je dokonca prekladom francúzskeho dramatika André Germaina s názvom *Štefánik* (1940) a má symbolický a panoramatický charakter. Zaoberá sa tak Štefánikovou mladosťou, ako aj štúdiom atď. a dokonca smrťou, ktorej je venovaný pomerne veľký priestor. Nájdeme v ňom veľmi príznačne vykreslené Štefánikovo čisté, oduševnené a hlboké národovectvo:

„*Milan: Vzkrieste zas svoju i moju radosť. Vzkrieste ju a spievajte mi. Spievajte mi piesne, ktoré tak zbožňujem, ktorými ma matka uspávala a ktorými Slovensko večne utišuje a uspokojuje svoje rieky.*“⁶

Urbánkom skôr vydaná je hra o Štefánikovi spätá s menom učiteľky – dramaticky českého pôvodu – Růženy Blahoutovej-Pospíšilovej, ktorá v rokoch 1921 – 1939 pôsobila v Spišskej Novej Vsi a v Hlohovci, ktorej Urbánek v roku 1934 vydal hru *Milan Rastislav Štefánik* s klasickým životopisným charakterom.

---

⁴ Ferko Urbánek bol tiež vydavateľom týždenníka Slovenský národ, predsedom strany Slovenská národná jednota, vzdelávateľom Sokola atď. Je napr. aj autorom básne napísanej na jeho počesť.

⁵ Porov. Macho, Peter: *K vzniku Štefánikovho pomníka v Trnave*. In: Čaplovič, M. – Frenčuhová, B. – Stanová, M. (eds.): *Milan Rastislav Štefánik v zrkadle prameňov a najnovších poznatkov*. Bratislava: Vojenský historický ústav – Historický ústav SAV Bratislava – Slovenský národný archív Bratislava 2010, s. 242 – 243.

⁶ Germain, André: *Štefánik. Symbolická legenda v 8 obrazoch*. Prel. J. Ohrival. Urbánkova divadelná knižnica. Trnava: Fr. Urbánek a spol. 1940, s. 19.

Rad hier, scénoč či živých obrazov, ktoré vznikli v období prvej republiky, má v prvom rade pietny a adoračný charakter. Vo veľkej miere sú tiež určené pre školské divadlo. Zaoberajú sa veľkosťou Štefánika, zdôrazňujú jeho snahy o vytvorenie spoločného štátu s Čechmi, vojenské úspechy, národovečstvo i vedecké obdobie jeho života. Časté je i zobrazenie jeho rodných Košarísk a priestor je daný aj jeho rodine, osobitne matke (*Štefánikova matka* Čestmíra Vráneka, 1933):

„MATKA: Bolo raz tak predpoludním a chystali sme sa k obedu. Ale Milanko nikde a nikde, ako by sa do vody prepadol. Hľadali sme ho, volali sme, po dvore, v záhrade, pri škole, v cintoríne, po dedine, ale márne, márne. Už som bola od strachu celá bez seba. Až ho tu stretli mendíci, keď išli zvonit' na poludnie, v kostolnej veži práve zostupoval dolu. Keď som sa ho opytovala, čože robil bore, povedal mi vážne: „Vyžeral som hviezdíčky.“⁷

K zaujímavým výkladom pobytu Štefánika na Haiti patrí napríklad hra *Štefánik na Tabiti* od Štefana Sabola (1938), v ktorej sa postava Štefánika rozpráva o národných ideáloch so vzdelaným černochochom, veľmi dobre zorientovaným v problematike národného povedomia. V závere k nemu prichádza priateľ Fero, ktorý mu hovorí o práve vypuknutej vojne. V nej Štefánik vidí veľkú príležitosť pre Slovákov a Čechov a je pre neho podnetom na návrat do Európy. Medzi dramatickými textami nechýba ani typický romantický výklad jeho života a veľkosti. V hre Ondreja Zemančíka *Hrdinov odkaž* (1938), ktorá sa odohráva okolo Štefánikovho pamätníka s nápisom „*Verit', milovat' a pracovat'*“⁸ a s označením Národný bohatier mu vernosť prisahajú rozprávkové bytosti – trpaslíci (vrátane ich Kráľa) a víly.

Za typicky školské hry môžeme považovať Balákové tri hry: *Pán orla...*, 4. V. 1919 a *Pamätce Milana Rastislava Štefánika* a hru Miloša Veselého *Pláč hviezd* (všetky 1936). *Pán orla* dokonca vytvára zo Štefánika imaginatívnu postavu – teda dramatickú postavu,

---

⁷ Vránek, Čestmír: *Matka Štefánikova*. In: Č. V.: Scény k Štefánikovým oslavám. Žilina: Učiteľské nakladateľstvo O. Trávníček 1933, s. 16.

⁸ Štefánikov výrok.

ktorá sa ani raz vo fyzickej podobe neobjaví na scéne, ale je na nej prítomná iba v slovách učiteľa, ktorý ich slávnostným príhovorom pripravuje na jeho príchod do školy. Na záver scény sa síce „objaví“, ale už iba ako busta. (Záver patrí zvukom havárie jeho lietadla, recitácií oslavnej básne a druhej časti národnej hymny). 4. V. 1919 je symbolickou hrou (vystupuje v nej Osud, Duša Československej republiky atď.), v ktorej Štefánik opätovne nevystupuje, ale je prítomný iba zástupne – v spomínaní na jeho veľkosť, hrdinské činy, zvukmi motora a v závere bustou nad balvanom s vlajkou.

Osud sa o ňom vyjadruje napríklad takto:

„V divoké bouři celého světa sílícího –
Stál sokol jarý, syn porobené země,
Pro svou Vlast s láskou se bil.“⁹

Jeho repliky sú typicky adoračné a ich štýl platí aj pre ostatné hry určené pre dospelé publikum.

Památke Milana Rastislava Štefánika je scénou pre besiedky mládeže, ktorá sa odohráva okolo slávnostnej busty M. R. Štefánika a je v nej vykreslený epizujúcimi prostriedkami – monológom o jeho zásluhách (a živote) a slávnostnými básňami v podaní mládeže. Zástupne je prítomný aj v poslednej hre – *Pláč hviezd*, kedy hviezdíčky (deti) spomínajú na Štefánikove hrdinské činy a veľmi tragicky prežívajú posledné okamihy jeho života.

Postava M. R. Štefánika je výrazne inak zachytená v hre Lídy Merlínovej *Bohy milovaný*, ktorá má síce typicky životopisný charakter (končí sa však veľmi stručným vyobrazením jeho smrti – Hlas v Epilógu informuje o jeho smrti, pričom na javisku je reflektorom ožiarená busta).¹⁰ Počas problémov na hvezdárni na Mont Blancu, kedy ju Štefánik kvôli zlému počasiu nemohol opustiť a hrozila im smrť hladom, Štefánik počul Hlasy, ktoré ich zachránili:

---

⁹ Balák, Karel: 4. V. 1919. In: Milan Rastislav Štefánik. Čtyři scény pro mládež. Praha: Nakladatel František Švejsa 1936, s. 9.

¹⁰ Porov. Merlínová, Lída: *Bohy milovaný. Drama M. R. Štefánika o sedmi obrazech*. Praha: Nakladatel František Švejsa [po roku 1926?], s. 144.

„HLASY: *Ted' nebo nikdy! Slyšíš! Je nutno sestoupit! Okamžite! Ted' nebo nikdy!*“¹¹

V súčasnej slovenskej inscenačnej a dramatickej divadelnej tvorbe má postava M. R. Štefánika výnimočné postavenie. Ak by sme nezobrali do úvahy inscenovanie a písanie hier s témou života Jánošíka, je najzobrazovanejšou osobnosťou našich dejín po roku 1989. V poslednom období vznikli až tri inscenácie (hry, na základe ktorých vznikli, boli napísané ako autorské projekty) s témou jeho života a v niekoľkých je jednou z hlavných postáv.¹²

Prvou inscenáciou bolo hudobné dielo, a to minimalistická opera Mareka Piačeka *Posledný let* (s podtitulom *Dvanásť pohľadov na M. R. Š.*), ktorá vznikla na základe libreta Egona Bondyho a Eleny Kmet'ovej v roku 2001 v naštudovaní bratislavského Združenia pre súčasnú operu pod režijným vedením Dušana Vicena. Druhou hra s pesničkami¹³ Stanislava Štepku *Generál* (s podtitulom – *Príbeh malého veľkého muža*), ktorú v roku 2004 uviedlo Radošinské naivné divadlo v réžii Ondreja Spišáka. Poslednou inscenáciou bolo multimediálne tanečné divadlo *M. R. Štefánik* libretistov Ondreja Šotha a Zuzany Mistríkovej, ktoré režijne pripravil O. Šoth v Štátnom divadle Košice v roku 2009.

Takmer všetky sú štandardným typom životopisných diel. Libreto *Posledný let* je zamerané na jeho narodenie a úmrtie symbolicky, sleduje v tejto línii predovšetkým spôsob myslenia Štefánika (filozofické zázemie, myšlienky, názory atď.) a predstavuje ho v celej škále jeho osobného a osobnostného vývoja, napríklad:

„*Cítim, že tento národ je ťažko chorý. Ak sa mi nepodari vyniknúť vo vede, tak nie je iného rozhodnutia, ako byť u nás pastierom, vodcom svojho ľudu, tam medzi tými kopcami, ktoré som nikdy neprestal milovať. Je nutné ísť do sveta, bojovať a trpieť.*“¹⁴

Životopisný charakter má aj hra s pesničkami *Generál*, ktorá tiež sleduje Štefánikov život od narodenia až po smrť. Na rozdiel od

---

¹¹ Ibidem, s. 38.

¹² Napr. hra Michala Babiaka *Ružičky zo srdca*, 2007.

¹³ Radošinci inscenáciu považujú za muzikál.

¹⁴ Bondy, Egon – Kmet'ová, Elena: *Posledný let. Dvanásť pohľadov na M. R. Š.* [Libreto.] Bratislava: Združenie pre súčasnú operu 2001, s. 10. [Rukopis.]

ostatných dramatických textov je v nej prítomná aj ironizácia jeho života a činov. Je láskavá, zdôrazňuje sa prostredníctvom nej ľudskosť Štefánika a čistota jeho národných snáh:

„*Milan*

Mám taký nápad, dokonca som už o ňom hovoril aj s tunajším guvernérom, teda kúpiť tu jeden z ostrovov (pozn. aut.: Štefánik je na Tahiti) a presťahovať sem všetkých Slovákov.

Misionár

A ako? Na rebrinákoch? Alebo na korytách?

Milan

*Konečne by nežili pod cudzím útlakom.*¹⁵

V láskavej irónii je zobrazené napríklad aj uvedenie Masaryka do Paríža Štefánikom – všetci v spoločnosti sa totiž zaujímajú o neho a nie o nášho „tatúčka“, s čím sa on hádam ešte ani nestretol...

Libretom M. R. Štefánik O. Šotha a Z. Mistríkovej sa z hľadiska tvorby postavy nie je možné zaoberať, pretože jeho postava je predovšetkým stvárnená inscenačne, libreto obsahuje iba veľmi stručnú charakterizáciu udalostí, v ktorej sa ocitá, náznakovito sa venuje aj jeho povahe, charakteru a pod.:

„14. M. R. Štefánik prichádza na Tahiti vybudovať observatórium. Spoznáva miestnu tichomorskú kultúru, zoznamuje sa s nevyliciteľne chorým dieťaťom.“¹⁶

Najvýraznejším znakom postáv M. R. Štefánika v analyzovaných dramatických útvaroch je jeho chápanie ako symbolu národnej hrdosti, vyzdvihovanie jeho schopnosti húževnatou prácou dosiahnuť vytýčený cieľ a láska k rodnej zemi. Súčasné hry ho však začínajú vykresľovať v ďalšom veľmi dôležitom rozmere – ako reprezentanta kozmopolitizmu. Zdôrazňuje sa s ním totiž aj jeho kultúrna rozľadenosť, všestranné záujmy, porozumenie pre problémy rôznych národov a jazykové znalosti.

---

¹⁵ Štepka, Stanislav: *Generál. Príbeh malého veľkého muža*. [Scenár.] Bratislava: Radošinské naivné divadlo 2003, s. 19 – 20. [Rukopis.]

¹⁶ Šoth, Ondrej – Mistríková, Zuzana: *M. R. Štefánik*. [Libreto.] In: M. R. Štefánik. Košice: Štátne divadlo 2009. [Nečíslované.]

Literatúra

- Babiak, Michal: *Ružičky zo srdca*. Trnava: Divadlo Jána Palárika 2006. 48 s. [Scenár.] In: Michal Babiak: *Ružičky zo srdca* (Dramatická rapsódia o Mikulášovi Schneiderovi Trnavskom). Trnava: Divadlo Jána Palárika 2007. 49 s. [Program k inscenácii.]
- Beneš, Milan: *Slovenské zvony: Cyklus dramát, scén a živých obrazov so spevami a proslovom: Spomienkový večerok M. M. Hodžu, Hviezdoslava, M. R. Štefánika, 28. októbra a 1. Mája*. Banská Bystrica: Ústredné nakladateľstvo a kníhkupectvo učiteľstva československého v Prahe – Filiálka v Banskej Bystrici. Spoločnosť s r. o. 1924.
- Bondy, Egon – Kmet'ová, Elena: *Posledný let. Dvanásť pohľadov na M. R. Š.* [Libreto.] Bratislava: Združenie pre súčasnú operu 2001. 23 s. [Rukopis.]
- Čaplovič, Miloslav – Frenčuhová, Bohumila – Stanová, Mária (eds.): *Milan Rastislav Štefánik v zrkadle prameňov a najnovších poznatkov*. Bratislava: Vojenský historický ústav – Historický ústav SAV Bratislava – Slovenský národný archív Bratislava 2010.
- Čavojský, Ladislav – Štefko, Vladimír: *Slovenské ochotnícke divadlo 1830 – 1980*. Bratislava: Obzor 1983.
- Dibák, Ondrej: *Z borby za slobodu slovenského národa. Príležitostná hra pre deti aj dospelých k výročiu smrti generála M. R. Štefánika v 3. dejstvách*. Žilina: Učiteľské nakladateľstvo O. Trávníček 1938.
- Evanjelická Bratislava*. Časopis Cirkevného zboru ECAV Bratislava. Roč. 14, máj 2009, č. 2. Mimoriadne vydanie venované M. R. Štefánikovi.
- Fuska, Ján a kol.: *M. R. Štefánik v myšlienkach a obrazoch*. Bratislava: Elán 1999.
- Germain, André: *Štefánik. Symbolická legenda v 8 obrazoch*. Prel. J. Ohri- val. Urbánkova divadelná knižnica. Trnava: Fr. Urbánek a spol. 1940.
- Kolektív: *Encyklopédia dramatických umení Slovenska 1. A – L*. Bratislava: Veda 1989.
- Kolektív: *Encyklopédia dramatických umení Slovenska 2. M – Ž*. Bratislava: Veda, 1990.

- Kolektív: *Milan Rastislav Štefánik (1880 – 1919.) (Personálna bibliografia.)* Banská Bystrica: Štátna vedecká knižnica 2000.
- Macho, Peter: *Milan Rastislav Štefánik v blavách a v srdciach. Fenomén národného brdinu v historickej pamäti.* Bratislava: Historický ústav SAV 2011.
- Merlínová, Lída: *Boby milovaný.* Drama M. R. Štefánika o sedmi obrazoch. Praha: Nakladateľ František Švejda [po roku 1926?].
- Miko, Ernest (zost.): *Oslavujeme. [Štefánikov odkaz. Živý obraz na slová Štefana Sonderlicha. Za brdinom. Scéna.]* Prešov: Nakladateľstvo Ľudovíta Šmigala 1943.
- Milan Rastislav Štefánik. Čtyři scény pro mládež.* [Balák, Karel: *Pán orla...*, 4. V. 1919, *Památce Milana Rastislava Štefánika.* Veselý, Miloš: *Pláč hvězd.*] Praha: Nakladatel František Švejda 1936.
- Mistrík, Miloš a kol.: *Slovenské divadlo v 20. storočí.* Bratislava: VEDA 1999.
- Urbánek, Ferko: *Hriešnica.* Bratislava: Zlatý fond Sme 2010.
- Urbánek, Ferko: *Za slobodu.* [Dramatický fragment.] Bratislava: Zlatý fond Sme 2010.
- Vránek, Čestmír: *Scény k Štefánikovým oslavám. [Hold Štefánikovi, slávnostná scéna pre sólovú aj borovú recitáciu. Sborová recitácia. Živý obraz s vyslovením vďaky slovenskej mládeže nebobému bohatierovi. Matka Štefánikova, scény v jednom dejstve.]* Žilina: Učiteľské nakladateľstvo O. Trávníček 1933.
- Snížek, F.: *Tajemný letec.* Bratislava: Miestna skupina MLL [Masarykovy letecké ligy] 1931.
- Sonderlich, Štefan: *Slovenský máj. Sborník ku školským oslavám Gen. M. R. Štefánika a Siatku slovenskej rodiny. [Márne čakáš syna... (Sborová recitácia.) Nikdy nezradíš. (V prírode, kričky.) Hold Štefánikovi. (Sborová recitácia.)]* Žilina: Učiteľské nakladateľstvo O. Trávníček 1941.
- Šoň, Ondrej – Mistríková, Zuzana: *M. R. Štefánik.* [Libreto.] In: *M. R. Štefánik.* Bulletin. Košice: Štátne divadlo 2009. [Nečíslované.]
- Štepká, Stanislav: *Generál. Príbeh malého veľkého muža.* Bratislava: Raďošinské naivné divadlo 2003. 36 s. [Scenár.]

- Zbavitel, Alojz: *Milan Rastislav Štefánik. Z příležitosti 10. výročí tragické smrti pre slovenskú mládež*. Praha: Státní nakladatelství 1929.
- Zbavitel, Alojz: *Týždeň Štefánikových osláv. Metodická príručka pre učiteľov národných škôl a poriadateľov Štefánikových osláv*. Žilina: Učiteľské nakladateľstvo O. Trávníček 1933.
- Zemančík, Ondrej (Usp.): *M. R. Štefánik (4. Máj). Úplný program osláv*. [Sabol, Štefan: *Štefánik na Tabiti*. Zemančík, Ondrej: *Hrdinov odkaz*. Jevjak, Matej: *M. R. Štefánik*. Zemančík, Ondrej: *Hôrni chlapi*.] Bratislava: Universum 1938.
- Zvěřina, Ladislav Narcis: *Milan Rastislav Štefánik*. Praha: Nakladatelství F. Borového 1928.
- http://sk.wikipedia.org/wiki/Milan_Rastislav_%C5%A0tef%C3%A1nik
<http://www.mrstefanik.sk/>
<http://www.osobnosti.sk/index.php?os=zivotopis&ID=755>
http://www.muzeum.sk/?obj=muzeum&iix=mmrs_msnr_snm